

OTA POKORNÝ

HISTORICKOGEOGRAFICKÉ POJETÍ VZNIKU PRAHY A PŮVODU JEJÍHO JMÉNA

O. Pokorný: *Historical-geographic concept of the origin of Prague (Praha) and the origin of its name.* — Sborník ČSGS, 90, č. 3, s. 200—209 (1985). — The paper is based on the most recent results of the archeological and engineering-geological research in particular. The author presents a hypothesis which is based on the interpretation of the name Praha (Prague), essentially founded geomorphologically. The name Praha in its general form indicates elevations (prahy — rapids) near water courses or swamps in places where (primeval) ways crossed them. These elevations, safe from floods — along rivers called terraces — could become the place of later market places and thus be responsible for the origin of towns, as is the case of Praha, the capital of Czechoslovakia.

Nemůže být sporu o tom, že historickogeografický přístup k vývoji osídlení Pražské kotliny je dnes formován především výsledky archeologického a v poslední době i inženýrskogeologického výzkumu. Poznatky získané těmito vědními obory zřejmě příznivě ovlivňují všechny zúčastněné disciplíny. Umožňují i nové pohledy při studiu písemných pramenů k dějinám Prahy a otevírají cestu k jejich často netušené interpretaci.

Již více než půl století, především díky výzkumům vedeným K. Gutthem (7, 8, 9), je i shoda v tom, že Pražský hrad vznikl někdy na sklonku 9. století, a to na východní straně ostrohu do té doby neosídlené. I pro odborné kruhy byl určitým překvapením zřetelně vyslovený poznatek, že místo dnes tak exponované nevykazuje před výstavbou Pražského hradu naprosto žádné sídelní relikty. Posílilo to nepochybně jiný postupně upevňovaný závěr, že osídlení před výstavbou Pražského hradu se koncentrovalo především v oblasti bubenečsko-dejvické. Za této situace domněnka, že stará Praha vznikla někde kolem Staroměstského náměstí a Týna, byla otřesena.

Poválečnému období musíme přičíst především velké objevy I. Borkovského na Pražském hradě. V roce 1950 (2) dochází Borkovský k pevnému přesvědčení, že jím objevené základy kostela mezi druhým a čtvrtým nádvořím Pražského hradu jsou pozůstatky dvou fází stavby kostela Panny Marie, nejstarší sakrální kamenné budovy na Pražském hradě. Poměrně mocná kulturní vrstva, kterou I. Borkovský objevil již před tím v místech dnešního Malostranského náměstí, spolu s dalšími archeologickými nálezy v jeho okolí upevnily hypotézu, že levý břeh Vltavy byl osídlen dříve než pravý.

To byly vlastně teprve začátky dlouhé řady objevů, které vytvářejí nový obraz vývoje osídlení Pražské kotliny (3). Pokrývají široké okolí

Pražského hradu i jeho malostranské podhradí. Naproti tomu pečlivý archeologický, stavebně historický a umělecko-historický výzkum na pravé straně Vltavy neprokázal zatím nic závažného, co by mohlo otřást teorií o počátcích pražského osídlení na levé straně řeky.

Mohlo by se zdát, že v tomto úsilí otázka původu jména Prahy nemůže hrát velkou roli. Skutečnost je jiná. Ukázalo se, že etymologie jména se může stát východiskem hypotézy o počátcích Prahy, teorie, spočívající jinak na základech geomorfologických. Jméno Prahy bylo pokládáno kdysi za ojedinělé. Jeho výklad představuje dnes řadu hypotéz (26). Některé jsou poněkud kuriózní. Práh (z *preg*) znamená dnes v češtině práh u domu, ale také v řece, v geomorfologii pak pás zvýšeného terénu mezi dvěma pánvemi. Mezi hypotézami, které o původu jména Praha byly vytvořeny, by bylo dvě možno pokládat za pravděpodobné. Prvá, starší, předpokládá, že Praze daly jméno prahey v řece. Druhá vychází z antropogenních vztahů. Podle ní Praha jako obecné jméno byly plochy, získané vypražením, vypálením lesa pro osídlení a zemědělskou kulturu.

Podle A. Profouse (20) přešlo do češtiny slovo práh jako práh říční až v přeneseném smyslu zcela recentně, snad podle práhů v řece Dněpru. Vznik práhů ve Vltavě byl geology odmítnut. V Praze na Vltavě se prahey nevytvořily (23). Druhý výklad má slabinu v tom, že vznik jména Prahy nelze klást do historické doby, kdy za kolonizace docházelo k mýcení a žďáření lesů. Praha je starší. Tím ovšem tato hypotéza zcela vyvrácena není. I mýcení lesů mohlo mít starší kořeny.

Posléze byla však hypotéza o původu jména Prahy vyložena z přírodních poměrů. Podle ní je praaha místo bezlesé, suché, již přírodou, sluncem vypražené, vyprahlé (20).

Posléze uvedená etymologie je u nás takřka bez výjimky přijímána. Potíž je v tom, že dnes nejsme přesvědčeni, že místo, kde stojí Pražský hrad, vyhlíželo před více než tisíci lety tak, jak se píše. Výsledky geologických, pedologických i fyto geografických šetření nepotvrzují představu, jakou měl o tom místě A. Profous.

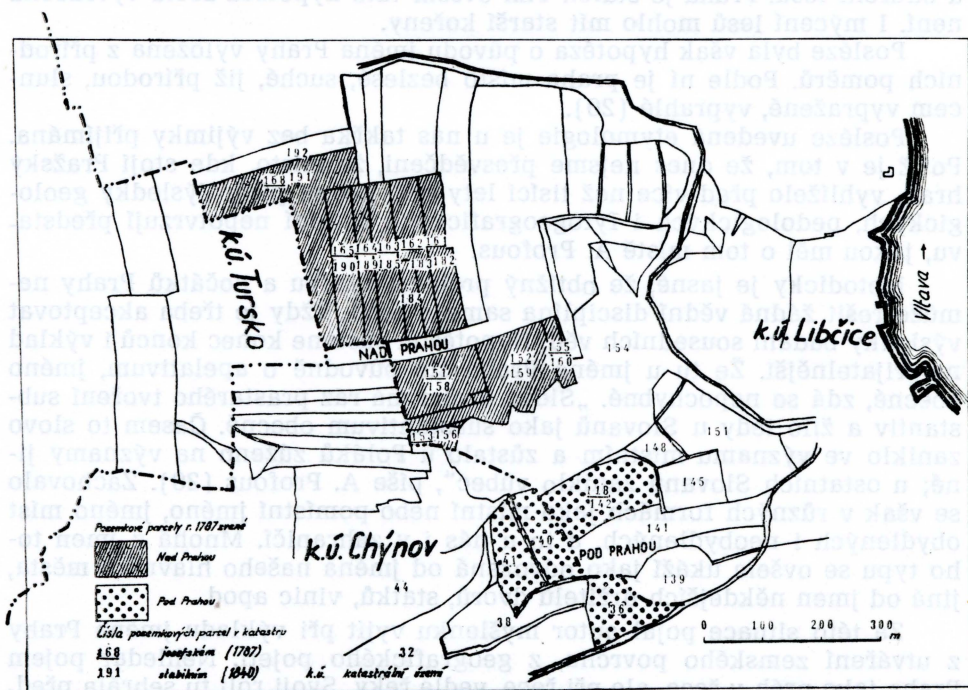
Metodicky je jasné, že obtížný problém vzniku a počátků Prahy nemůže řešit žádná vědní disciplína sama o sobě. Vždy je třeba akceptovat výsledky bádání sousedních věd. Hypotézou zůstane konec konců i výklad nejpříjemnější. Že tu u jména Praha šlo původně o apelativum, jméno obecné, zdá se nepochybné. „Slovo Praha má ráz prastarého tvoření substantiv a žilo tedy u Slovanů jako substantivum obecné. Časem to slovo zaniklo ve významu místním a zůstalo u Poláků zůženo na významy jiné; u ostatních Slovanů zaniklo vůbec“, píše A. Profous (20). Zachovalo se však v různých formách jako místní nebo pomístní jméno, jméno míst obydlených i neobydlených, a to u nás i v zahraničí. Mnohá z jmen tohoto typu se ovšem ukáží jako odvozená od jména našeho hlavního města, jiná od jmen někdejších držitelů dvorů, statků, vinic apod.

Za této situace pojal autor myšlenku vyjít při výkladu jména Prahy z utváření zemského povrchu, z geografického pojetí. Nehledat pojem Praha jako práh v řece, ale při řece, vedle řeky. Svoji roli tu sehrála představa o možné úloze říčních teras v komunikační síti. Naskytla se otázka, zda místa, která jsou pojmenována Praha, nevykazují stejné geomorfologické rysy, které by vysvětlily i původ jména. K této úvaze bylo možno přistoupit, když se ukázalo, že jméno Praha se vyskytuje poměrně

často. Na základech, které byly z odborné literatury známy, vyhledal autor s pomocí písemných i kartografických pramenů zatím dostupné lokality typu Praha na území ČSSR i v oblasti, přesahující střední Evropu. I když po jazykovém prověření řada jmen odpadne, půjde počet takto zjištěných jmen typu Praha řádově do stovek.

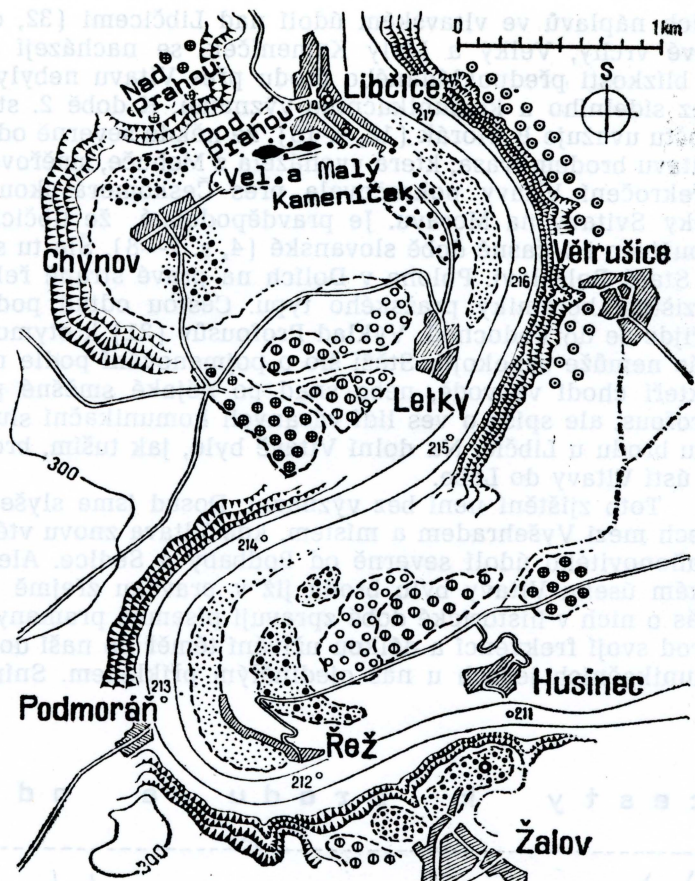
Takový postup ovšem vyžaduje studium historického vývoje míst i jmen dlouhé řady lokalit, a pak použití srovnávací metody. Pokládal jsem za účelné na jedné ze zvolených lokalit vyzkoušet způsob práce. U naprosté většiny vybraných míst se ukazoval nápadný vztah k blízkým vodním tokům. V předběžném soupise jmen typu Praha — zatím bez ověření filologického — jevila se jako vhodná lokalita Pražka v Libčicích nad Vltavou. S touto lokalitou seznámil kdysi veřejnost V. Davídek (4). Mezi jmény typu Praha byla publikována i I. Honlem (10). Dnešní Libčice jsou městem do značné míry industrializovaným. Leží uprostřed přírodou vytvořeného amfiteátru. Výzkumu jeho geologické minulosti se věnoval především Q. Záruba (31, 32). Nejen geologická, ale i prehistorická a historická minulost nahromadila v Libčicích i v okolí doklady o časných dějinách těchto míst. Blízké Letky vykazují nejstarší paleolitické nálezy v Čechách (22, s. 43). Patrně již r. 993 náležely Libčice Břevnovskému klášteru (6).

V Libčicích nebylo možno v místní tradici již zachytit spolehlivě lokalizaci místa, zvaného Pražka. Nazývá se tak dnes sice jedna z ulic,

1. Lokalizace pozemků zvaných v r. 1787 Nad Prahou a Pod Prahou u Libčic nad Vltavou. Situace podle stavu ve stabilním katastru z r. 1840. Pozemky leží při rozmezí katastrálních obcí Libčice, Chýnov a Tursko.

2. Vltavské údolní meandry u Libčic nad Vltavou se zákřesem poloh Nad Prahou, Pod Prahou na stupni náplavů suchdolské terasy a Pod Prahou na stupni terasy Karlova náměstí. Zákřes je proveden v reprodukci z práce Q. Záruby: Vltavské údolní meandry u Libčic, Praha 1943.

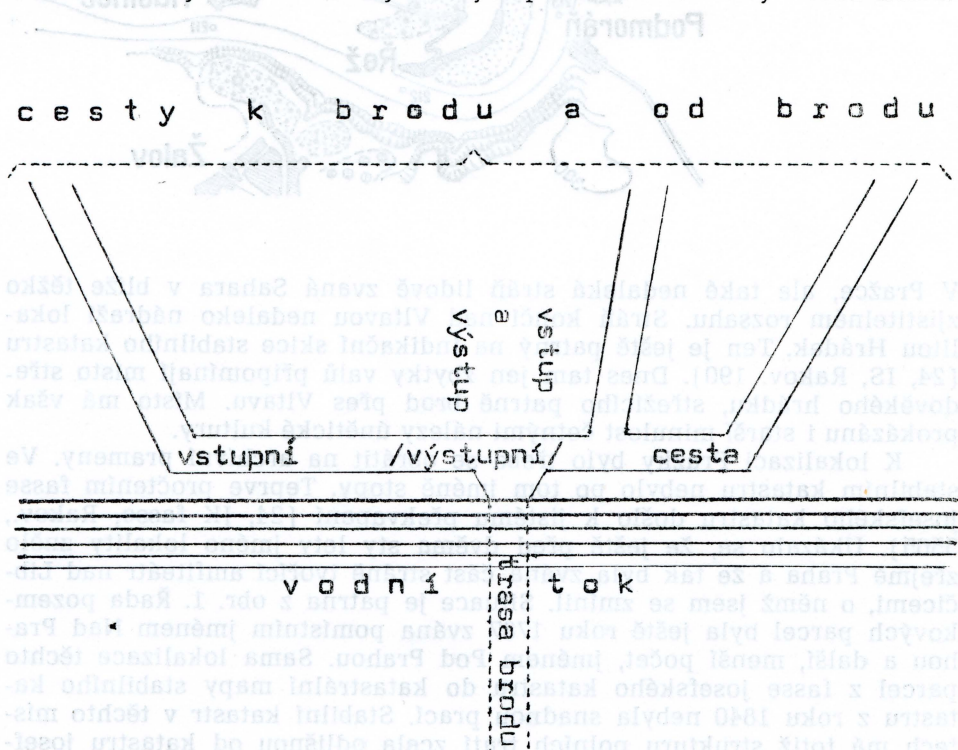

V Pražce, ale také nedaleká stráň lidově zvaná Sahara v blíže těžko zjištělném rozsahu. Stráň končí nad Vltavou nedaleko nádraží lokalitou Hrádek. Ten je ještě patrný na indikační skice stabilního katastru [24, IS, Rakov. 190]. Dnes tam jen zbytky valů připomínají místo středověkého hrádku, střežícího patrně brod přes Vltavu. Místo má však prokázáno i starší minulost četnými nálezy únětické kultury.

K lokalizaci Pražky bylo třeba se obrátit na archívni prameny. Ve stabilním katastru nebylo po tom jméně stopy. Teprve pročtením fassé josefského katastru došlo k jistému překvapení [24, JK fassé, Rakov., 5505]. Ukázalo se, že ještě před dvěma sty lety jméno lokality znělo zřejmě Praha a že tak byla zvaná část stráně tvořící amfiteátr nad Libčicemi, o němž jsem se zmínil. Situace je patrna z obr. 1. Řada pozemkových parcel byla ještě roku 1787 zvaná pomístním jménem Nad Prahou a další, menší počet, jménem Pod Prahou. Sama lokalizace těchto parcel z fassé josefského katastru do katastrální mapy stabilního katastru z roku 1840 nebyla snadnou prací. Stabilní katastr v těchto místech má totiž strukturu polních tratí zcela odlišnou od katastru josefského. Poloha Prahy je patrna (obr. 2) i v zobrazení Zárubových teras-

vých náplavů ve vltavském údolí nad Libčicemi (32, obr. 1). Dva spilitové vrchy, Velký a Malý Kameníček, se nacházejí uvnitř amfiteátru. V blízkosti předpokládaného brodu přes Vltavu nebyly jistě v minulosti bez sídelního a komunikačního významu. K době 2. století našeho letopočtu uvažuje B. Horák (12, s. 16), že někde severně od Prahy přecházela Vltavu brodem trasa, která vycházela z Mohuče, směřovala do Poohří a po překročení Vltavy pokračovala přes Českomoravskou vrchovinu podle řeky Svitavy na Moravu. Je pravděpodobné, že libčický brod mohl být používán i v časně době slovanské (4, s. 7—8). Šla tu spojnice s Polabím k Staré Boleslavi. Poloha v Dolích na pravé straně řeky je známým nalezištěm keramiky pražského typu. Cestou odtud podél potoka vzhůru přijde se do Vodochod. Výklad Profousův (21) k etymologii jejich jména nás nemůže uspokojit. Stěží šlo o pojmenování podle náruživých rybářů, „kteří chodí ve vodě, nebo snad po nějaké směšné příhodě“, jak píše Profous, ale spíše o ves lidí vázaných komunikační služebností k blízkému brodu u Libčic. Na dolní Vltavě bylo, jak tuším, brodů více, téměř až k ústí Vltavy do Labe.

Toto zjištění není bez významu. Dosud jsme slyšeli převážně o brodech mezi Vyšehradem a místem, kde Vltava znovu vtéká do skalnatého, kaňonovitého údolí severně od Podbaby a Sedlce. Ale i na tomto pražském úseku Vltavy bylo brodů již v pravěku zřejmě několik, více, než nás o nich v historické době zpravují písemné prameny. Ovšem bubenský brod svojí frekvencí a délkou užívání téměř do naší doby je patrně v komunikačních jevech u nás ojedinělým příkladem. Snímky dosud nezná-

3. Idealizované schéma modelu brodu. Originál O. Pokorný.

mých rukopisných map na obr. 5 a 6 (v příloze) instruktivně zobrazují komunikační situaci bubenského brodu nejspíše z první poloviny 80. let 18. století. Pro srovnání je publikován v obr. 4 (v příloze) výsek Huberova plánu Prahy z roku 1765. Zobrazuje týž brod. Srovnáním uvedených kartografických dokladů lze si udělat představu o tom, jak se v podrobnostech mohla měnit trasa brodu v krátkém rozmezí kolem dvaceti let. Na idealizovaném schématu modelu brodu (obr. 3) jsem se pokusil čtenáři přiblížit především terminologii, které zde používám.

Již jinde jsem napsal (17, s. 28), jak významně se musil v otázce komunikací — a to snad již od neolitu — projevovat nedostatek soli v českých zemích. Fyziologicky se uznává, že sůl je nutná k životu. Ale člověk ji může získávat v rostlinné i živočišné potravě. Není tedy nezbytnou ve své anorganické podobě. Zdá se však, že sůl se v minulosti stala záhy návykovou součástí potravy, a tím neobyčejně žádoucí. Jistě brzy se poznaly i její konzervační účinky. Také nepochybně nezůstala neznámou účinnost užití soli při některých výrobních procesech. Sůl se stala proto u nás nejprve předmětem dálkového obchodu. Na něj navazující vnitřní směna musila být však již záhy v rukou domácích. To připomněl již L. Niederle (15, s. 392). Sůl si musila najít cestu prakticky ke každému sídlu. To se přirozeně odráželo i v síti cest a na četnosti brodů.

Hypotéza o podstatně rozsáhlejší oblasti vltavských brodů, než jsme dosud uvažovali, je s to upevnit i naše přesvědčení o realitě Pražska jako oblasti přibližně se kryjící s pražsko-slánským územím. Tak asi ji podává ve jménu *Fraganeo* rukopis Bavorského geografa. V této jedinečné písemné památce z počátku 9. století se zřetelně projevuje zájem — především ovšem obchodní — o končiny do té doby patrně ne příliš známé.

Hypotézu o obecném jméně praha bylo možno vyslovit až po studiu řady pozemních útvarů a jejich vztahu k vodám. Ve svém historickém pojetí představuje práh vyvýšeninu, kterou nacházíme při vodních tocích nebo na okraji bažin, tam, kde vodní překážku přetínala komunikace. Ve své podstatě je to tedy jev fyzickogeografický, lokalizovaný často na říční terase. Antropogenního charakteru nabývá lokalita teprve využitím pro komunikaci, kdy se stává součástí komunikační sítě, i když nějakou význačnou zemní úpravu tu nepředpokládáme. Taková místa umožňovala bezpečnou ochranu před vodním živlem. Konstatovali jsme, že praha nebyly daleko od brodů. Zatím jsem zjistil, a to i u lokalit v zahraničí, největší vzdálenost něco přes jeden kilometr. Být v dohledu brodu bylo asi nutné pro pomoc při jeho zdolávání a k ochraně před napadením v tomto komunikačně citlivém místě. Zejména u větších řek bylo nebezpečí ztráty zboží, ale i životů. Jsou doklady, že vodní toky byly nebezpečné i pro takového prominenta, jako byl kníže. Kanovník vyšehradský zaznamenal, že roku 1130 kníže Soběslav na cestě k rokování do Řezna jen jako zázrakem ušel utopení v řece Řezně (13, s. 21).

V naší hypotéze je třeba lišit dvě věci: objekt praha nebo prah jako součást historickogeografického systému komunikací a obecné jméno, apelativum, jako součást slovního podkladu jazyka. Naše hypotéza o prastaré existenci komunikačních objektů neznámená, že stejné staré je i obecné jméno typu praha. Nepřihlížíme-li k jménu *Fraganeo*, jméno města Prahy má nejstarší podobu církevně slovanskou vB Pragb (30, 26). V latině se čte Praga v první polovině 10. století. Česká podoba Praha je doložena až z druhé poloviny 13. století. Pokud jde o jméno *Fraganeo*,

nevyklučuje V. Šmilauer (26, s. 159) jeho předslovanský původ. V tomto případě by se jednalo o jméno, znějící ve starší formě Brag nebo Braga. Bavoři počáteční b přejímali jako f. Slované převzali toto slovo a ztotožnili ho se slovem prag, jak jim bylo známé.

Pokud jde o hlavní město Prahu, naše hypotéza spojuje její jméno nejen s prahem na úrovni Pražského hradu, ale také s prahem, který zjišťujeme v úrovni přibližně Malostranského náměstí. Probíhala tudíž stará komunikační trasa. Od pravěku vedla od Strahova k brodu přes Vltavu. Podle naší představy byl práh zprvu jen komunikační objekt a jméno typu praha jen apelativum. Na uvedeném stupni nacházíme i komunikaci, která probíhala od jihu po levé straně Vltavy ve výši, kde doprava byla již bezpečná před vltavskými záplavami. Je to v podstatě dnešní Nádražní ulice na Smíchově a k severu ulice S. M. Kirova, pokračující dále k severu Újezdem a Karmelitskou ulicí. Dnes máme v těchto místech k dispozici výsledky výzkumů akademika Záruby a jeho školy. Výzkum prováděný v těchto místech souvisel s přípravou podpovrchové komunikace. Z jeho výsledků nás nejvíce zajímá šest profilů napříč vltavským údolím (35). Z nich 4. profil byl veden z Malostranského náměstí Mosteckou ulicí ke Karlovu mostu, tedy místy, kde předpokládáme předvěký práh. Dnes tu terén ve směru od východu k západu jen mírně stoupá. Z profilu je však patrné, že vrstva svahových hlín bez pokryvu navážek musila těsně nad úrovní Karmelitské ulice vytvářet práh své doby zcela zřetelný. Vždy tu je třeba ovšem počítat s nárůstem svahových hlín z Petřína. Na jeho úbočí jsou ostatně prokázány již časně založené vinice.

Podle údajů autorů již zmíněné práce (35) původní vodní hladina v místech Karlova mostu byla na úrovni 181,9 m. Tedy dnes je vyšší o 3 metry. Podle naší hypotézy již před založením Pražského hradu byl v těchto místech na trase cesty od brodu práh a s ním spojené pomístní jméno typu Praha přibližně na úrovni Karmelitské ulice, přílehlého Tržiště a Malostranského náměstí. Odtud směrem k západu stoupala jednak starší cesta podél dnešního Tržiště a Úvozem ke Strahovu. Jiná, příkřejší cesta šla přes dnešní Malostranské náměstí po úbočí hradního ostrohu ke křižovatce cest ve východní části Hradčanského náměstí. V době, kdy se zvýšenou frekvencí stal malostranský odpočinkový stupeň — a pak tržní místo — těsný, vytvářelo se tržiště na vyšším stupni, v dlouhé frontě od Hradčanského náměstí k Pohořelci. Patrně na to mělo vliv přerušení podunajské dálkové cesty, vyvolané maďarskou invazí v 9. století.

Pozornost inženýrských geologů vyvolal i Klárov. Výzkum, na který se tu odvoláváme (35), i v tomto bodě významně přispěl k poznání někdejší konfigurace tohoto území. Předpokládá se tu staré koryto Vltavy, které zanechalo svoji stopu v Čertovce. Jako pokračování Čertovky směřovalo pak holocenní rameno Vltavy ke střední části Valdštejnské ulice. Zde se stáčelo k východu. Inženýrsko-geologický výzkum mohl tak vyslovit hypotézu, že levý břeh vltavského ramene od Karlova mostu k Valdštejnské ulici se nápadně shoduje s průběhem někdejšího románského opevnění Malé Strany ze 13. století. Staré vltavské rameno mohlo být tehdy využito pro hradební příkop. Prokázalo se také, že tzv. Rasův vršek nedaleko Karlova mostu v místech Cihelné ulice není přírodního původu. Je to rozsáhlé rumišťe, středověká skládka materiálu z četných destrukcí, jimiž byla Malá Strana mnohokrát postižena (35, s. 118). V ob-

lasti Klárova se ve středověku připomínají dva ostrovy a také mlýny. Mlýny zanikly asi roku 1342 [27, s. 84], když bylo mlýnské zařízení zaplaveno při povodni pískem. Také ves V Rybářích s kostelem se tu neudržela. Nelze proto předpokládat, že před vybudováním Pražského hradu do tohoto nehostinného území ústila dálková komunikace od západu po hřebeni hradního ostrohu dolů Opyší. Proti brodu v těchto místech svědčí nejen časté záplavy, ale i nedostatek přístupové cesty k brodu. Naproti tomu bych nevylučoval již pravěké spojení mezi prostorem Pětikostelního náměstí a Bruskou nad dnešní Valdštejskou ulicí, přibližně na úrovni vrstevnice 220 m. Kdysi to naznačil I. Borkovský. Ovšem těžko lze očekávat přesvědčující archeologické doklady. Úbočí pod hradem v těch místech patřilo odedávna k intenzivně obhospodařovaným viničným areálům, později ve středověku jsou tu doloženy cihelny [35, profil 6]. Z důvodů, které tu byly uvedeny, je třeba hledat starší brod v místech Karlova mostu. Starý kostel Na Zábradlí byl zván jinak In vado, v brodě [14, s. 370]. Také dřevěný most, připomínaný před kamenným mostem Juditíným, klademe do těchto míst.

Na rozdíl od dosavadního pojetí (5) nemůžeme jméno Praha (Praga) v písemných pramenech do roku 1235 pokládat ve všech případech za jméno Pražského hradu nebo jméno od něho odvozené. Jsme přesvědčeni, že jména řady lokalit — vedle Pražského hradu — dají se i z písemných pramenů interpretovat jako svým původem jména těch míst samých. Budu mít nepochybně ještě příležitost tuto hypotézu blíže odůvodnit. Zde bych jen rád dodal, že těmito místy vedle malostranského a hradčanského stupně se ukazují být lokality sv. Petra Na Poříčí, sv. Petra Na Zderaze a lokalita nad nádražím Praha střed. U těchto lokalit lze zřetelně pozorovat jednak jejich vztah k brodům, jednak k fenoménu teras, vytvořených Vltavou, popřípadě k příčným pruhům pevných hornin, které vycházejí na povrch [33, 34, 25].

Prameny a literatura:

1. Atelier ak. arch. B. CHALUPNÍČKA. Praha: Snímky rukopis. plánů projektované komunikace od bubenského brodu k Hvězdě asi z let 1780—1785, předloha: patrně sbírka map knihovny zámku Kačina.
2. BORKOVSKÝ, I.: Nález kostela Panny Marie na Pražském hradě (předběžná zpráva). In: Význam objevu nejstaršího kostelíka na Pražském hradě, Praha, Orbis, 1951, s. 69—93.
3. BORKOVSKÝ, I.: Od počátků pravěkého osídlení k Praze slovanské. Dějiny Prahy, Academia 1964, s. 13—50.
4. DAVIDEK, V.: Libčické železárny. Libčice nad Vltavou 1947, 42 s.
5. FIALA, Z.: O pražském názvosloví a jeho významu ve vyprávěcích i diplomatických pramenech 12. a 13. století až do založení Starého Města pražského. In: Z českých dějin, sborník prací in mem. prof. dr. Václava Husy. Praha, Univerzita Karlova 1966, s. 35—62.
6. FRIEDRICH, G., ed.: CDB — Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, tomus I, Pragae 1904—1907.
7. GUTH, K.: Počátky Prahy. In: Českou minulostí, Praha 1929, s. 50—64.
8. GUTH, K.: Praha, Budeč a Boleslav. In: Svatováclavský sborník I, Praha 1934, s. 686—818.
9. GUTH, K.: Praha středověká. Jak rostla Praha IV, Praha 1939.
10. HONL, I.: Výskyt jména Praha v zeměpisném názvosloví našich zemí. Historická geografie 14—15, I, Praha, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV 1976, s. 185—196.
11. HORÁK, B.: K historické geografii Čech. Sborník ČSSZ, 18, Praha 1912, s. 137—146.

12. HORÁK, B.: Geografický a ethnografický obraz českých zemí v době římského císařství. Rozpravy ČSAV, řada SV, roč. 63, seš. 3, Praha, Naklad. ČSAV 1955, 42 s.
13. HRDINA, K. ed.: První pokračovatelé Kosmovi. 2. vyd., Praha, Melantrich 1950, 108 s.
14. LEHNER, F. J.: Dějiny umění národa českého I, sv. II, Praha 1903.
15. NIEDERLE, L.: Slovanské starožitnosti, oddíl kulturní. Život starých Slovanů III, sv. 2, Praha, Bursík a Kohout 1925, s. 353—790.
16. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I. část 2., Praha, J. Laichter 1913, 1216 s.
17. POKORNÝ, O.: Proč se Praze říká Praha? Praha '83, seš. 6, Praha, nakl. Panorama 1983, s. 28—29.
18. POKORNÝ, O.: Toponyma v pozemkových katastrech a mapách jako pramen poznání někdejší morfologie krajiny [K výkladu jména Prahy]. Rozpravy Nár. tech. muzea, Z dějin geodézie a kartografie 03, Praha 1985, v tisku.
19. POKORNÝ, O.: Historical-geographical research on the origin of cities named Prague (Praga, Praha). Transition from spontaneous to regulated spatial organization. Meeting of the IGU Working Group on Historical Changes in Spatial Organization, Warszawa, Institute of Geography and Spatial Organization Polish Academy of Sciences 1984, s. 229—234.
20. PROFOUS, A.: Co znamená jméno Praha. Věstník ministerstva vnitra ČSR, VIII, č. 8, s. 325—331; č. 9, s. 369—376, Praha 1926.
21. PROFOUS, A.: Místní jména v Čechách I—IV, Praha, Nakl. ČSAV, 1947—1957.
22. PROŠEK, F., LOŽEK, V.: Stratigrafické otázky čs. paleolitu. Památky archeologické, 45, Praha 1954, s. 35—74.
23. PURKYNĚ, C.: Terasy Mže (Berounky) a Vltavy mezi Touškovem nad Plzní a Prahou. Sborník ČSZ, 18, Praha 1912, s. 147—161.
24. SÚA — Státní ústřední archiv, Praha: Fond IS: Rakov. 48, 66, 190, 363; fond JK: Rakov. 5658, 5505; fond PH: Rakov. 7597, 7615, 7746, 7919; fond SK: Rakov. 48, 66, 190; fond TK: Rakov. 2771, karton 813.
25. ŠIMEK, R., HAVLIČEK, V.: Podrobná inženýrsko-geologická mapa, 1 : 5000, Praha 6—1, 7—1, 7—2, listy A, B, C, D, Praha, 1969—1970.
26. ŠMILAUER, V.: Nejstarší místní jména na území Prahy. Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 6, č. 3, Praha, Ústav jazyka českého ČSAV 1965, s. 150—161.
27. TEIGE, J.: Osada sv. Petra v Rybářích na Menším Městě Pražském a její nejbližší okolí. Časopis Společnosti přátel starožitností českých, 12, Praha 1904, s. 84—90, 97—109, 137—143; 13, Praha 195, s. 23—29, 62—67, 86—96.
28. ÚAGK — Ústřední archiv geodézie a kartografie, Praha: Fond SM čís. otisky: 2712, 3982, 8125; fond MEN, Praha-Západ VS II, 14af, list 8.
29. ÚHAMP — Útvar hlavního architekta města Prahy, Praha: Archiv, Huberův plán Prahy, 1765, reprodukce.
30. WEINGART, M.: První česko-církevněslovanská legenda o svatém Václavu. In: Svatováclavský sborník I, Praha, nakl. Nár. výboru pro oslavu svatováclav. tisíciletí 1934, s. 863—1115.
31. ZÁRUBA, Q.: Podélný profil vltavskými terasami mezi Kamýkem a Veltrusy. Rozpravy II. tř. České akademie 52, 9, Praha 1943.
32. ZÁRUBA, Q.: Vltavské údolní meandry u Libčic. Věstník Král. české společ. nauk, tř. matem.-přírod., Praha 1943.
33. ZÁRUBA, Q.: Geologický podklad a základové poměry vnitřní Prahy. Geotechnika 5, Praha 1948.
34. ZÁRUBA, Q., PAŠEK, J.: Vývoj reliéfu území vnitřní Prahy. Ochrana památek, sborník Klubu Za starou Prahu, Praha 1960, s. 47—51.
35. ZÁRUBA, Q., ŠIMEK, R.: Rozbor inženýrsko-geologických podmínek území Malé Strany. Sborník geologických věd, řada HIG, sv. 1, Praha 1964, s. 109—132.

Summary

HISTORICAL-GEOGRAPHIC CONCEPT OF THE ORIGIN OF PRAGUE (PRAHA) AND THE ORIGIN OF ITS NAME

On the basis of investigations of the Castle area prior to World War II, the archaeologist K. Guth came to the conclusion that the Prague Castle originated at the end of the 9th century at a place not settled before. After the war, the archaeologist I. Borkovský discovered the church of the Virgin Mary built before the Prague Castle

These and other discoveries in the neighbourhood of the Prague Castle led to the conviction that the oldest settlement in the area of Prague must be sought on the left bank of the river Vltava.

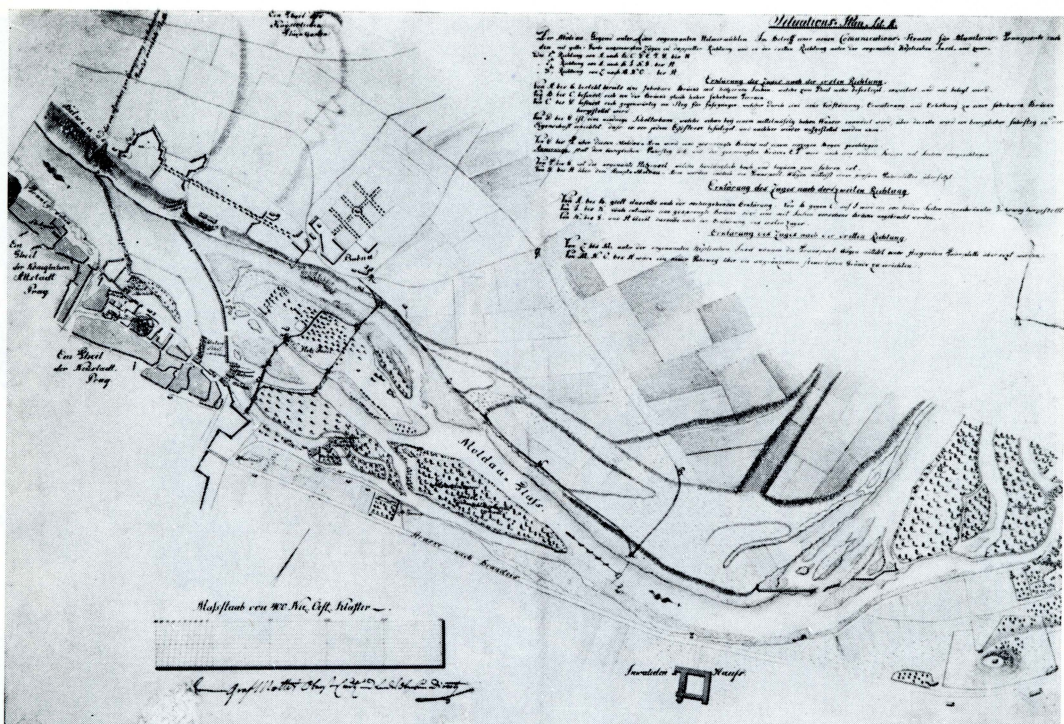
The linguistics conformed to this development to a certain extent. Since 1926 the interpretation of A. Profous began to gain ground. In his opinion the name of the Prague (Praha) Castle was derived from the arid (vyprahlý) locality on which it was built. At present doubts arise about this hypothesis. It seems more probable that a descriptive name, an appellative, was originally involved. In Bohemia this word became extinct before it even could appear in the oldest literary documents. Praha-type names have survived in various places as proper names, names of settlements, plots, fields and forests, etc. Thus we may come on many localities of this name in Czechoslovakia as well as abroad. The comparative method showed a conspicuous coincidence as regards the position of these localities in their relation to streams. Consequently, the author presents the hypothesis that „praha“, as a descriptive name, represents an elevation on the banks of streams or in swampy areas where such elevations were used for ways in ancient times. Such places were safe from the water element, were dry and suitable for camping. They usually were found within the sight of a ford which was important for crossing the river.

As regards the capital city of Czechoslovakia, the author considers the descriptive name „práh“ (rapid) related with the step which can be seen in the section published in the paper by Q. Záruba and R. Šimek (1964). It can be situated at the level of the northern part of Karmelitská ulice (Street) and the adjacent area of the Lesser Town Square (Malostranské náměstí). A ford used to be here across the river Vltava, approximately in the place of the Charles Bridge (Karlův most). The original market place most probably was established at the side of the road. When the area proved insufficient, the market place was extended to the step between the Castle Square (Hradčanské náměstí) and Pohořelec. As early as the Primeval Age the main route from the west led from Strahov to the Charles Bridge via Úvoz and ran through the Market Place (Tržiště) to the ford.

*(Adresa autora: Cihlářova 9/655, 140 18 Praha 4.)
Došlo do redakce 19. 9. 1983.*

4. Bubenský brod přes Vltavu v Praze na Hubertově plánu Prahy z r. 1765. Nápis *Durchfuhr* označuje trasu brodu na rozdíl od místa přivozu (*Überfuhr*). Snímek ÚHA hl. m. Prahy.

5., 6. Dva dosud neznámé rukopisné plány (asi z let 1780—1790) projektované komunikace pro odvoz munice od novoměstské strany bubenského brodu do Hvězdy. Nahoře: Detail oko lí bubenského mostu. Dole: Celkový pohled na projektovanou komunikaci. Snímky: B. a M. Chalupníček.

